

1: Οικονομικό ή πολιτικό;

1. Ποιά είναι η φύση της κυβερνητικής τέχνης; Ποιος είναι ο ρόλος της κυβέρνησης; Ποιοι είναι κατάλληλοι να κυβερνούν; Ποια είναι η σφαίρα στην οποία πρέπει να κινούνται οι κυβερνήτες; Ποιος είναι ο σκοπός;

Η τελευταία ερώτηση έχει καθοριστική σημασία. Διότι ο σκοπός θα δίνει κατεύθυνση, ποιότητα και ενέργεια στη λειτουργία της κυβέρνησης.

Σήμερα οι διάφοροι αναλυτές ή λόγιοι που ενδιαφέρονται για τέτοια θέματα ασχολούνται περισσότερο με το πολίτευμα. Εκτός από ελάχιστους, σχεδόν όλοι οι σχολιαστές συμφωνούν πως η Δημοκρατία, έτσι όπως παρουσιάζεται με μικρο-διαφορές στην Ευρώπη και στη Βόρειο Αμερική (βασιλεύομενη ή προεδρευόμενη, με μια Βουλή ή και με Γερουσία, κλπ), είναι το καλύτερο πολίτευμα. Ο Τσώρτσιλ έλεγε χαριτολογώντας πως είναι το χειρότερο πολίτευμα, αλλά καλύτερο από όσα υπάρχουν εν ενεργεία. Η γνώμη αυτή έρχεται σε αντίθεση με τον Πλάτωνα που τη θεωρούσε πολύ παρακατιανό πολίτευμα (μόλις πριν τη δικτατορία ή αναρχία) και με τον Αριστοτέλη που τη θεωρούσε το χειρότερο, αλλά πρακτικό και καταλληλότερο για τις εποχές μας.

Η αλήθεια είναι πως το πολίτευμα (και το Σύνταγμα) μιας Χώρας δεν έχει μεγάλη σημασία. Εμείς οι πολίτες αποδίδουμε σπουδαιότητα σε αυτό επειδή συνηθίσαμε να σκεπτόμαστε στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης νοοτροπίας, που θεωρεί πως το πολίτευμα (και το Σύνταγμα) παίζει αποφασιστικό ρόλο. Αλλά λίγη έρευνα δείχνει πως το καθοριστικό στοιχείο είναι πολύ διαφορετικό.

Η απλή αλήθεια είναι πως όσο εξάίρετο κι αν είναι το πολίτευμα και το Σύνταγμα, διασφαλίζοντας όλες τις ελευθερίες και τα δικαιώματα των πολιτών, τη δικαιοσύνη, την αξιοκρατία, ισότητα και ό,τι άλλο, αν οι πολίτες είναι στην πλειοψηφία τους εγωιστές, άπληστοι και ανέντιμοι, το πολίτευμα θα σακατευθεί και τα ποικίλα αξιολογικά άρθρα του Συντάγματος θα παρακάμπτονται με επιτήδεια νομοθετήματα ή γενικές πρακτικές που γίνονται αποδεκτές συνήθειες. Πχ. η δωροδοκία στη χώρα μας απαγορεύεται ρητά, όμως έχει γίνει καθεστώς σε όλο το Δημόσιο από τα υψηλότερα κλιμάκια υπουργών, δημάρχων και άλλων αξιωματούχων μέχρι τα χαμηλότερα των κατώτερων υπαλλήλων. Ένα δεύτερο χοντρό παράδειγμα είναι ο δημοκρατικός πλην όμως θεωρητικός κανόνας ότι εφαρμόζεται η απόφαση της πλειοψηφίας ενώ η αποδεκτή πρακτική επιτρέπει σε ένα πολιτικό κόμμα που λαμβάνει μόλις το 43% του συνόλου των ψήφων να έχει πλειοψηφία στην Βουλή, να

σχηματίζει κυβέρνηση και να επιβάλλει τις αποφάσεις της στο υπόλοιπο 57% των ψηφοφόρων. (Παρακάτω στην §4 εξετάζονται κι άλλες περιπτώσεις.)

Αντίθετα, αν οι πολίτες στην πλειονότητά τους είναι φιλειρηνικοί, έντιμοι και σοφοί, τότε όποιο πολίτευμα κι αν ισχύει, όσο ατελές κι αν είναι το Σύνταγμα, η ζωή θα κυλάει αρμονικά κι ευτυχισμένα. Έτσι στην Chāndogya Ουπανισάδα, μια από τις πανάρχαιες Γραφές των Ινδίων, ο βασιλιάς Ashvapati Kaikeya, που είχε την υπέρτατη Αυτογνωσία και την προωθούσε, μπορούσε να δείχνει στους επισκέπτες του πως στο βασίλειό του δεν υπήρχαν ασεβείς (που δεν είχαν την ιερή φωτιά) ούτε αμαθείς· δεν υπήρχαν κλέφτες, πλεονέκτες και γλεντζέδες· δεν υπήρχαν ηδονόχαροι και πόρνες (5.11.5 - 5.24.3). Αυτό ακούγεται ιδανικό και εξωπραγματικό, εντούτοις στον 18ο, 19ο και 20ο αιώνα ανακαλύφθηκαν πρωτόγονες κοινωνίες στην Ασία, Αφρική και Νότιο Αμερική όπου οι άνθρωποι ζούσαν ειρηνικά και αρμονικά μεταξύ τους και με το περιβάλλον τους.

Επειδή σήμερα έμφαση και προτεραιότητα (αν όχι αποκλειστικότητα) δίνουμε στην πολιτική και οικονομική άποψη της κοινωνικής μας ζωής ας ερευνήσουμε το θέμα ευρύτερα.

2. Ο δημοσιογράφος κ. Σ. Ζούλας επισημαίνοντας διάφορες αντιφάσεις στην τωρινή κοινωνική κατάσταση (πχ. τους φεουδάρχες συνδικαλιστές τους οποίους γαλούχησε το ΠΑΣΟΚ και τώρα ασπάζεται θερμά και η ΝΔ ενώ σύμπασα η Αριστερά τους υποστηρίζει άσχετα με τις πολιτικές τους τοποθετήσεις) γράφει πως “το πρόβλημα της χώρας είναι πολιτικό” (*Καθημερινή* 16/10/2011, σ. 24). Αναμφίβολα πολλοί συμμερίζονται αυτή τη γνώμη ενώ η χώρα κλυδωνίζεται σε μια πρωτοφανή οικονομική κρίση.

Πρέπει να ομολογήσω πως δεν καταλαβαίνω πλήρως τι σημαίνει “πολιτικό πρόβλημα”. Υποθέτω πως εδώ το επίθετο ‘πολιτικό’ αναφέρεται στην κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, ενώ αν είχαμε μια εθνική ή πολυκομματική συγκυβέρνηση τα πράγματα θα ήταν καλύτερα και το ‘οικονομικό’ πρόβλημα θα λυνόταν. Κρίνοντας από τις επιδόσεις προηγούμενων κυβερνήσεων της ΝΔ και τις εξαγγελίες της τωρινής ηγεσίας της καθώς και τις ιδεολογίες και συμπεριφορές των άλλων κομμάτων εγώ δεν πιστεύω τίποτα τέτοιο. Αλλά δεν είναι αυτό το θέμα μας.

Πολιτικές (ό,τι κι αν σημαίνει), οικονομικές, θεσμικές, θρησκευτικές και όποιες άλλες κοινωνικές κρίσεις είναι μάλλον επιφανειακές αναταράξεις που παράγονται από βαθύτερα αίτια. Όπως μια κρίση μεγάλης εξάντλησης, πυρετού, εξανθημάτων κι έντονου κνησμού, ή αιμορραγίας, είναι συμπτώματα μιας βαθύτερης πάθησης του οργανισμού (που δεν θα θεραπευθεί με αντιπυρετικά ή αλοιφές ή επιδέσμους).

Η σημερινή κρίση είναι ουσιαστικά και πρότιστα ηθική.

Λέγοντας ‘ηθική’ δεν εννοώ το είδος της ακαδημαϊκής φιλοσοφίας ούτε της χριστιανικής εκκλησίας. Το πρώτο χαρακτηρίζεται από στεγνή αφαίρεση και πολυλογία και καυγάδες, το δεύτερο από υποκρισία και στειρότητα.

Με ‘ηθική’ εννοώ κάτι πιο άμεσο και πρακτικό: τη συγκράτηση εγωιστικών επιθυμιών που διεκδικούν μόνο το συμφέρον του ατόμου ή και των συγγενών και φίλων· εννοώ επίσης τη συμμόρφωση της δράσης με ό,τι είναι ορθό, νόμιμο, έντιμο και λογικό αποβλέποντας στο καλό του ατόμου αλλά και του συνόλου Έθνους.

Αυτή η ηθική συνίσταται σε απλές αρχές, αλλά πρακτικά μάλλον δυσεύρετες, που διατυπώθηκαν σε πολλούς θρησκευτικούς/νομικούς κώδικες. Δηλαδή (α) δεν φονεύουμε και δεν βλάπτουμε άλλους σωματικά ή ψυχολογικά· (β) δεν ψευδόμαστε αλλά λέμε την αλήθεια, έστω κι αν αυτό μειώνει το ίματζ ή το συμφέρον μας· (γ) δεν κλέβουμε από άτομα ή την κοινωνία· (δ) δεν νοθεύουμε πράγματα, σχέσεις και θεσμούς· (ε) δεν φθονούμε τα αγαθά των άλλων και δεν συσσωρεύουμε περισσότερα από όσα χρειαζόμαστε.

Πρόβλημα πολιτικό, οικονομικό ή γενικότερα κοινωνικό, δημιουργείται όταν κάποιος, ή κάποια ομάδα πολιτών, παραβιάζει αυτές τις αρχές διότι υποκινείται από σφοδρή επιθυμία να αποκτήσει κάτι παράνομα ή σε βάρος άλλων.

3. Η δικαιοσύνη, την οποία όλοι ισχυριζόμαστε πως θέλουμε στην Πολιτεία, εγείρεται μόνο όταν αυτές οι αρχές εφαρμόζονται στην πράξη. Αντίθετα, επικρατεί αδικία, όταν παραβαίνουμε τις αρχές για να ικανοποιήσουμε μια εγωιστική επιθυμία μας σε βάρος άλλων, έστω κι αν η πράξη μας εμπίπτει μέσα στο πλαίσιο μιας τυπικής νομιμότητας.

Στην εποχή μας υπάρχουν πολλοί νόμοι που είναι ηθικά απαράδεκτοι επιτρέποντας την παραβίαση των προαναφερθεισών αρχών. Ένα παράδειγμα είναι η εγκαθίδρυση offshore εταιρειών που επιτρέπει την φοροδιαφυγή. Άλλο είναι ο χρηματιστηριακός τζόγος, ειδικά με τα παράγωγα, που επιτρέπει σε επιτήδειους traders να κερδίζουν ενώ οι τιμές μετοχών πέφτουν ή χώρες χρεοκοπούν.

Και στις δύο περιπτώσεις ορισμένα άτομα πλουτίζουν σε βάρος άλλων ή του κράτους και της κοινωνίας γενικά.

4. Ας κοιτάξουμε τα πρόσφατα γεγονότα.

Παρά τη γενική κατακραυγή στην περίοδο της κυβέρνησης Καραμανλή νεώτερου ενάντια στο νόμο “περί ευθύνης υπουργών” (ή πιο σωστά, περί ανευθυνότητάς τους!), ο νόμος, δημιούργημα των υπουργών βέβαια, πρωτοστατούντος του συνταγματολόγου κ. Βενιζέλου, νυν υπουργού Οικονομικών, μένει ως έχει απείραχτος. Χάρη σ’ αυτόν το νόμο οι

υπουργοί απολαμβάνουν ατιμωρησία, όποιο πολιτικό-οικονομικό κακούργημα κι αν διαπράξουν, με την πάροδο ορισμένων βουλευτικών περιόδων (=δύο κοινοβουλευτικών συνόδων). Έτσι παραγράφηκαν ενδεχόμενα αδικήματα υπουργών για διάφορα σκάνδαλα (όπως Βατοπέδι).

Η γενική ασυλία βουλευτών είναι συναφές παράδειγμα.

Κανένα σκεπτικό δεν δικαιολογεί την ατιμωρησία αδικημάτων υπουργών ή βουλευτών. Απεναντίας, δεν πρέπει να υπάρχει καμιά παραγραφή και ο παραβάτης πρέπει να τιμωρείται παραδειγματικά και με δήμευση της περιουσίας του – όπως γινόταν παλαιότερα, όταν η κοινωνία είχε ισχυρή αίσθηση του δικαίου.

Αυτά όλα έχουν ηθικό χαρακτήρα που απλώς εκδηλώνεται σε πράξεις οικονομικές ή πολιτικές.

5. Αλλά ας πάρουμε και πράξεις του κ. Παπανδρέου ως πρωθυπουργού και των υπουργών του στην προεκλογική προπαγάνδα τους: “Υπάρχουν λεφτά!” κλπ.

(εδώ να παιχτεί το βίντεο με Παπανδρέου, Βενιζέλο, Παπακωνσταντίνου)

Όπως τώρα όλοι γνωρίζουμε, ψεύδονταν ανεπαίσχυντα.

Οι κύριοι αυτοί με τέτοιες δηλώσεις και με τις μεταγενέστερες πράξεις τους παραβίασαν κάθε ηθική αρχή διαπράττοντας βλάβη, κλοπή, ψέυδος και ό,τι άλλο, σε βάρος ολόκληρου του λαού.

Αν έκαναν τις δηλώσεις αυτές μη γνωρίζοντας, τότε δεν θα έπρεπε να γίνουν κυβερνήτες ούτε καν να έχουν έδρα στη Βουλή. Η άγνοια δεν αποτελεί δικαιολογία σε τέτοια επίπεδα.

Όμως ο κ. Παπανδρέου γνώριζε πως δεν υπήρχαν αποθέματα και πως οι Ευρωπαίοι Εταίροι και οι δανειστές μας είχαν ζητήσει από τον κ. Καραμανλή (Μάρτιος 2009) να λάβει μέτρα περιστολής δημοσίων δαπανών – άσχετα με το αν αυτός δεν το είχε δημοσιοποιήσει. Ο κ. Προβόπουλος της Τράπεζας της Ελλάδος επίσης τον πληροφόρησε για τη θλιβερή κατάσταση της οικονομίας μας.

Έτσι με ψευδέστατες υποσχέσεις έκλεψαν την πίστη και την ψήφο του λαού και στη συνέχεια με τα φορομπηχτικά τους μέτρα, τα οποία δημιούργησαν περίπου 400.000 ανέργους στον ιδιωτικό τομέα, προξένησαν ανυπολόγιστη βλάβη στην κοινωνία, που είχαν υποσχεθεί να προστατεύσουν και να ανυψώσουν.

Συμπεριφέρθηκαν άραγε με τόση αισχρότητα για το καλό του λαού ή για να πάρουν τα

κυβερνητικά αξιώματα με τους παχυλούς μισθούς και τα προνόμιά τους; Σίγουρα το δεύτερο.

Με απίστευτη εγκληματική κουτοπονηριά αυτοί οι αισχροί ψεύτες επί δύο έτη αδιαφόρησαν για την πειστική πραγματικότητα (για να μην πειράξουν το παχύσαρκο κράτος από φόβο “πολιτικού κόστους”) και μόλις τον Οκτώβριο 2011 υπό τον εξαναγκασμό των Ευρωπαίων άρχισαν να παίρνουν δραστικά μέτρα που μόνο εξαθλίωση θα επιφέρουν, χωρίς να θίξουν στο ελάχιστο τις δικές τους προνομιούχες θέσεις.

Μετά έκριναν πως πρέπει να ευνουχίσουν τα συνδικάτα, που οι ίδιοι εξέθρεψαν επί δεκαετίες για να νέμονται τις χλιδές της εξουσίας ανεμπόδιστοι – πάλι χωρίς να θίξουν την απόρθητη διευθέτησή τους στο Κοινοβούλιο που χαρακτηρίζεται από την αλληλεγγύη μαφιόζικου συνδικάτου.

Αυτή η μαφιόζικη νοοτροπία των πολιτικών που θεωρούν τη Βουλή και το Δημόσιο φέουδό τους ελέω “Δημοκρατίας”, φάνηκε ξάστερη στην επίθεση που απρόκλητα έκανε ο κ. Βενιζέλος στον δημοσιογράφο Βαξεβάνη (στην εκπομπή του Alter “Πρόσωπο με πρόσωπο”, 17/10/11) με την κεκαλυμμένη απειλή: “Δουλεύεις στην κρατική τηλεόραση και πληρώνεσαι από τον Ελληνικό Λαό!”

6. Ο κ. Ζούλας μάλλον θα συνεχίσει να γράφει (και να μιλάει) για πολιτικό πρόβλημα. Το ίδιο θα κάνουν και άλλοι δημοσιογράφοι, σχολιαστές και παρουσιαστές καναλιών.

Αλλά είναι φανερό πως τα “πολιτικά” και “οικονομικά” είναι απλώς κύματα στην επιφάνεια, εκδηλώσεις βαθύτερων κινήσεων, συμπτώματα μιας εσώτερης διαταραχής.

Το πρόβλημα είναι στη βασική πραγματικότητα κρίση αξιών και ηθικής. Ή, για να το πούμε αλλιώς, μια έντονη φλεγμονώδης έξαρση ανηθικότητας σε μορφή πανδημίας.

Αν ήταν πολιτικό και μόνο το πρόβλημα, θα λυνόταν με την αλλαγή κομμάτων ή προσώπων στην κυβέρνηση. Όπως όμως βλέπουμε, παρά τις αλλαγές κομμάτων (μετά από εκλογές) ή προσώπων (με ανασχηματισμούς) οι διαθέσεις και τα κίνητρα της ανηθικότητας παραμένουν σταθερά και αμετάβλητα. Μάλλον βαθαίνουν και ξαπλώνονται.

Τα αίτια για αυξημένες δαπάνες είναι αφενός τα επαυξημένα έξοδα των προνομιούχων κυβερνητών και βουλευτών και αφετέρου οι χαριστικοί διορισμοί. Αλλά όλες οι παρατάξεις, όλα τα κόμματα έχουν αποδεχθεί αδιαμαρτύρητα (με τις ελάχιστες εξαιρέσεις ορισμένων βουλευτών) και τα δύο φαινόμενα καθώς και τις δωροδοκίες. Ο νεοδημοκράτης Ε. Αβέρωφ ομολόγησε ως υπουργός στην μεταπολιτευτική κυβέρνηση πως έκανε ρουσφέτια – κάτι που παραδέχθηκαν και άλλοι – πριν την έλευση του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία. Και μόνο το 1980, ο τότε υπουργός Προεδρίας ενέκρινε τον διορισμό 8.300 υπαλλήλων παρά την απαγόρευση προσλήψεων από την κυβέρνησή του! Όλα τα υπουργεία διευρύνονταν και εγκαθιδρύνονταν

νέοι οργανισμοί και νέα ιδρύματα με νέες “οργανικές θέσεις” για να βολεύονται οι “ημέτεροι” ψηφοφόροι των δύο μεγάλων κομμάτων και οι συγγενείς βουλευτών και αξιωματικών των Ενόπλων Δυνάμεων. Στη δεκαετία 1981-1990 επί κυβερνήσεων Παπανδρέου διορίστηκαν 220.000 δημόσιοι υπάλληλοι!

Οι πρόσφατες ασυμφωνίες μεταξύ Γ. Παπανδρέου και Α. Σαμαρά (και άλλων κομματάρχων) καταδείχνουν πως ο μεν πρωθυπουργός δεν ήθελε να χάσει το αξίωμά του οι δε αρχηγοί φθονούσαν, αν όχι την πρωθυπουργία, μια θέση τουλάχιστον στο μοίρασμα της εξουσίας. Διότι παραείναι γελοίο να δεχθούμε πως στην παρούσα εθνική κρίση δεν μπορούσαν να βρουν 2-3 έστω σημεία συναίνεσης οι δύο πρώτοι κομματάρχες και προσέφευγαν σε αχρείους αλληλοϋβρισμούς και δυσλεξικά μπερδέματα.

Όπως είδαμε, όταν έφθασε πια το μαχαίρι στο κόκαλο υπό τις απειλές των Ευρωπαίων, και αφού εξάντλησαν όλα τα περιθώρια χρόνου με τα συμφεροντολογικά τερτίπια τους, κατόρθωσαν να συμφωνήσουν σε μια Κυβέρνηση συνεργασίας. Αλλά και τώρα υπερέχει το προσωπικό γόητρο και το προσωπικό συμφέρον.

7. Το αιτιακό υπόστρωμα των κρίσεων που θεωρούνται οικονομικές ή πολιτικές είναι καθαρά ηθικό. Οι κρίσεις οφείλονται στην έλλειψη αρετής και ήθους, όπως λεγόταν σε παλαιότερες εποχές.

Όποια οικονομικά ή πολιτικά μέτρα κι αν επιβληθούν η παρούσα κρίση μπορεί να υποχωρήσει, όμως θα επανέλθει εξίσου δριμεία. Διότι ο μεταλλασσόμενος ιός της ανηθικότητας που εισχώρησε σε όλο τον ιστό της Ελλαδικής κοινωνίας χρειάζεται μια θεραπευτική αγωγή ηθικής. Αυτό ισχύει επίσης για όλους τους Ευρωπαίους πολιτικούς: είναι ίσως κάπως καλύτεροι, αλλά μόνο λόγω των παλαιότερων δικών τους παραδόσεων.

Υποπτεύομαι πως υπάρχει προτίμηση στην χρήση όρων ‘οικονομική’ ή ‘πολιτική’ για έναν απλό λόγο. Διότι το να επιβάλλεις οικονομικά μέτρα (πρόσθετους φόρους, μειώσεις μισθών, απολύσεις κλπ) είναι πολύ εύκολο για ανήθικους κυβερνήτες. Το να εμφυσήσεις ηθικές αρχές σε μικρό ή μεγάλο αλλά καθοριστικό τμήμα του λαού είναι πιο δύσκολο: απαιτεί μια όλως διαφορετική νοοτροπία και συμπεριφορά.

Εδώ εγείρεται το ερώτημα: Πώς ανέχεται ο λαός τέτοιους ανήθικους ανθρώπους ως κυβερνήτες; Πώς, λοιπόν, θα έπρεπε να κυβερνούν οι κυβερνήτες, είτε κληρονομικοί είτε εκλεγμένοι; Τί είδους άνθρωποι θα έπρεπε να είναι οι κυβερνήτες και με ποιό χαρακτήρα;

Δεν νομίζω πως πολλοί πράγματι ενδιαφέρονται να ερευνήσουν σε βάθος τέτοιες ερωτήσεις ξεφεύγοντας από τις στερεότυπες ιδέες δημοκρατίας, δεξιάς – αριστεράς, κράτος πρόνοιας, κλπ. Θέλουμε παυσίπονα, χαπάκια με γρήγορη επίδραση.

Πόσοι θα έδιναν πίστη στα λόγια του Πλάτωνα – για τον οποίο είπε ο αμερικανός φιλόσοφος A. Whitehead “Η δυτική φιλοσοφία συνίσταται σε μια σειρά από υποσημειώσεις στον Πλάτωνα” ; ...

Γράφει ο Αθηναίος φιλόσοφος:

Για να μεταβάλει τα ήθη της Πολιτείας, ο κυβερνήτης δεν χρειάζεται ούτε πάρα πολύ χρόνο ούτε πολλή προσπάθεια. Αυτό που χρειάζεται είναι πως ο ίδιος πρέπει πρώτα να προχωρήσει στην κατεύθυνση που θέλει, προτρέποντας τους πολίτες είτε προς τις επιδιώξεις της αρετής είτε προς το αντίθετο. Ο ίδιος πρώτος, με το δικό του παράδειγμα, θα δείξει τη γραμμή δράσης, δίνοντας επαίνους και τιμές στα σωστά πράγματα, μομφή στα αντίθετα και κολάζοντας όποιον δεν πειθαρχεί (*Νόμοι* 710B).

Νικόδημος